

GLOBALIZATSIYA TA'SIRI: XORIJIY SO'ZLAR O'ZLASHMASI HAMDA
YANGI ATAMALARNING KENG QO'LLANILISHI

Go'zal Jalolova Kamoliddin qizi

O'zJOKU 2-bosqich magistranti

MAQOLA
MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 11.05.2026

Revised: 12.05.2026

Accepted: 13.05.2026

KALIT SO'ZLAR:

globalizatsiya, kod-
almashuv, nutq
me'yorlari, o'zbek tili,
o'zlashma leksika,
terminologiya, til
madaniyati, til
taraqqiyoti, xorijiy
so'zlar, yangi atamalar

Mazkur maqolada globalizatsiya jarayonining o'zbek tiliga ta'siri, xususan xorijiy so'zlarning o'zlashuvi va yangi atamalarning keng qo'llanilishi masalalari tahlil qilingan. Muallif tomonidan til tizimida yuz berayotgan o'zgarishlar ijtimoiy, madaniy va texnologik omillar asosida yoritilgan. Shuningdek, xorijiy leksikaning kirib kelish usullari, ularning ijobiy va salbiy jihatlari ilmiy manbalar asosida asoslab berilgan. Maqolada til boyligini saqlash hamda milliy til me'yorlarini rivojlantirishda muvozanatni ta'minlash zarurligi ta'kidlanadi.

Kirish

XXI asrda globalizatsiya jarayoni insoniyat hayotining barcha jabhalariga chuqur kirib bordi. Xususan, iqtisodiyot, siyosat, madaniyat va ta'lim bilan bir qatorda til tizimida ham sezilarli o'zgarishlar yuz bermoqda. Global integratsiya natijasida turli tillar o'rtasidagi aloqalar kuchayib, leksik qatlamda yangi birliklar paydo bo'lmoqda. Ayniqsa, xorijiy so'zlarning o'zlashuvi va yangi atamalarning keng qo'llanilishi bugungi kun til taraqqiyotining muhim ko'rsatkichiga aylandi.

O'zbek tili ham tarixiy rivojlanish jarayonida turli tillar bilan o'zaro aloqada bo'lgan. Arab, fors va rus tillaridan kirib kelgan so'zlar bugungi kunda tilimizning ajralmas qismiga

aylangan. Hozirgi global davrda esa ingliz tilining ta'siri kuchayib, yangi terminologik qatlam shakllanmoqda. Bu jarayonni ilmiy asosda o'rganish dolzarb masalalardan biridir.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqotda globalizatsiya jarayonining o'zbek tiliga ta'siri, xususan xorijiy so'zlarning o'zlashuvi va yangi atamalarining qo'llanilishi masalalari ilmiy asosda o'rganildi. Tadqiqotni amalga oshirishda bir nechta ilmiy-uslubiy yondashuvlardan foydalanildi. Avvalo, tahlil va sintez metodlari asosida mavzuga oid ilmiy adabiyotlar, tilshunoslikka doir manbalar o'rganilib, umumlashtirildi. Bu usul orqali xorijiy leksikaning o'zlashuvi haqidagi nazariy qarashlar tizimlashtirildi.

Shuningdek, qiyosiy (komparativ) metod yordamida o'zbek tiliga kirib kelgan xorijiy so'zlar va ularning milliy muqobillari taqqoslandi. Bu orqali o'zlashma so'zlarning qo'llanish darajasi va zarurati aniqlashtirildi. Tadqiqotda kuzatish metodi ham muhim o'rin tutdi. Zamonaviy ommaviy axborot vositalari, ijtimoiy tarmoqlar va kundalik nutq materiallari tahlil qilinib, xorijiy so'zlarning real qo'llanish holatlari o'rganildi.

Bundan tashqari, statistik tahlil elementi asosida ayrim leksik birliklarning qo'llanish chastotasi umumiy tarzda baholandi. Bu esa xorijiy atamalarining til tizimidagi faolligini aniqlashga yordam berdi. Shuningdek, tadqiqotda deskriptiv (tasviriy) metoddan foydalanilib, til hodisalari mavjud holatida bayon qilindi va ilmiy jihatdan izohlandi. Natijada mazkur metodlar uyg'unligi globalizatsiya sharoitida til taraqqiyotining o'ziga xos xususiyatlarini chuqurroq ochib berishga xizmat qildi.

Muhokama

Globalizatsiya sharoitida tilga kirib kelayotgan xorijiy so'zlar va atamalar ko'pincha ijtimoiy ehtiyoj natijasida yuzaga keladi. Ilm-fan, texnologiya, iqtisodiyot va axborot sohasi rivojlanishi bilan yangi tushunchalarni ifodalash zarurati tug'iladi. Shu sababli tilga yangi leksik birliklar kirib keladi (Jamolxonov, 2013, 45-b).

Masalan, zamonaviy axborot texnologiyalari bilan bog'liq quyidagi atamalar keng qo'llanilmoqda: "internet", "onlayn", "server", "platforma", "startup". Ushbu so'zlarning aksariyati ingliz tilidan o'zlashgan bo'lib, ular ko'pincha tarjima qilinmasdan asl shakliga yaqin holda ishlatiladi (Meyliyeva, 2025, 719-b).

Tilshunos olimlarning fikriga ko'ra, o'zlashma so'zlar til boyligini oshiradi, lekin ularning me'yoridan ortiq qo'llanilishi milliy tilning o'ziga xosligini susaytirishi mumkin (Mahmudov, 2010, 78-b). Shu bois har bir o'zlashma so'zga ehtiyotkorona yondashish talab etiladi.

Xorijiy so'zlarning o'zlashuvi quyidagi asosiy usullar orqali amalga oshadi:

- Transliteratsiya (masalan: “kompyuter”, “monitor”)
- Kalka (tarjima) (masalan: “sun’iy intellekt”)
- Aralash usul (masalan: “internet tarmog’i”)

Bundan tashqari, yangi atamalarni yaratishda milliy til imkoniyatlaridan foydalanish ham muhimdir. Masalan, “raqamlashtirish”, “axborotlashuv” kabi soʻzlar oʻzbek tilining ichki resurslari asosida shakllangan (Jumaniyazova, 2026, 64-b).

Globalizatsiya natijasida yuzaga kelgan yana bir muhim hodisa – bu kod-almashuvdir, yaʼni nutqda ikki yoki undan ortiq til elementlarining aralash qoʻllanishidir. Bu holat ayniqsa yoshlar nutqida keng uchramoqda va til madaniyatiga taʼsir koʻrsatmoqda (Crystal, 2003, 78-b).

Xorijiy soʻzlar qoʻllanilishining sabablari

Xorijiy leksikaning keng tarqalishiga quyidagi omillar sabab boʻladi:

1. Axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi
2. Xalqaro iqtisodiy aloqalarning kengayishi
3. Taʼlim tizimida xorijiy tillarning ustuvorligi
4. Ommaviy madaniyat taʼsiri

Bu omillar natijasida tilga yangi tushunchalar tezkor kirib keladi va keng ommalashadi.

Ijobiy va salbiy jihatlari

Ijobiy jihatlari:

- Til lugʻat boyligi ortadi
- Yangi tushunchalarni ifodalash imkoniyati kengayadi
- Ilmiy va texnik rivoj bilan uygʻunlik taʼminlanadi

Salbiy jihatlari:

- Milliy til meʼyorlariga putur yetishi mumkin
- Ona tilidagi muqobillar unutiladi
- Nutq madaniyati pasayishi ehtimoli mavjud

Xulosa

Globalizatsiya til rivojining muhim omillaridan biri hisoblanadi. Xorijiy soʻzlarning oʻzlashuvi va yangi atamalarning paydo boʻlishi tabiiy jarayon boʻlsa-da, bu jarayonni ilmiy asosda boshqarish muhimdir. Oʻzbek tilining boyligini saqlab qolish bilan birga, zamonaviy ehtiyojlarga mos ravishda rivojlantirish zarur. Til siyosatida muvozanatni saqlash, milliy va xalqaro omillarni uygʻunlashtirish bugungi kunning eng dolzarb vazifalaridan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Jamolxonov H. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. – Toshkent: O‘qituvchi, 2013.
2. Mahmudov N. Til va jamiyat. – Toshkent: Fan, 2010.
3. Meyliyeva M. Ommaviyaxborotvositalaridao‘zlashtirilgan so‘zlarni ishlatishvaularningtilongigata’siri. – Qahqadaryo: Global lingvistika: yangi yondashuvlar va tadqiqotlar, 2025
4. Rahmatullayev Sh. O‘zbek tilining izohli lug‘ati. – Toshkent: O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2006.
5. Jumaniyazova F. Zamonaviy tilshunoslikda leksik o‘zlashuv: nazariy yondashuvlar va integratsiya mexanizmlari. – Qoraqalpog‘iston, 2026
5. Crystal D. Language and Globalization. – Cambridge University Press, 2003.
6. Fishman J. Sociolinguistics. – New York: Rowley, 1972.

